RAVON

schubben & slijm

RAVON nieuwsbrief voor en door vrijwilligers | nummer 16 | juli 2013

Resultaten Meetnet Amfibieën 2012

Reuselse beekprikken

Exotische ringslangen

Webaplicatie vroedmeesterpad

colofon

Schubben & Slijm is de nieuwsbrief van Stichting RAVON en wordt uitgegeven door de vier grote vrijwilligersprojecten: Meetnet Amfibieën, Meetnet Reptielen, Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën en Meetnet Beek- en Poldervissen. Schubben & Slijm wordt 4 keer per jaar verspreid aan alle waarnemers en monitoorders van RAVON.

ISSN (print): 1878-8343
ISSN (digitaal): 1878-8351

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
www.ravon.nl
024-7410600 (Nijmegen)
020-5257331 (Amsterdam)
Adreswijzigingen kunt u doorgeven aan kantoor@ravon.nl

Foto omslag:
Kamsalamander (Foto: Jelger Herder)

Redactie:
Edo Goverse (NEM Meetnet Amfibieën)
Ingo Janssen (NEM Meetnet Reptielen)
Jan Kranenbarg & Richard Struijk (NEM Meetnet Beek- en Poldervissen)
Jelger Herder (NEM VO Reptielen en Amfibieën)
Kris Joosten
Kopij kunt u sturen naar k.joosten@ravon.nl

Aan deze nieuwsbrief werkten verder mee:
Aaf Verkade
Annemarieke Spitzen
Arnold van Rijsewijk
Arthur de Bruin
Daan van der Elsken
Esther Rous
Frank Spikmans
Fred Wielink
Jelle Hofstra
Jeroen van Delft
Jos van Zijl
Lei Paulssen
Martijn Schiphouwer
Matthijs de Vos
Pepijn Calle
Raymond Creemers
Rianne van de Graaf
Xander van der Sar
Wilbert Bosman

Vormgeving - layout:
Pleun van der Linde
Publish Impuls - Cross Media Solutions

Druk:
Ten Brink

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C019440
www.fsc.org

Deze nieuwsbrief is mede mogelijk gemaakt door:
Centraal Bureau voor de Statistiek, Gegevensautoriteit Natuur, Universiteit van Amsterdam, RAVON

inhoud

3 Redactioneel
4 Werkgroep Gelderse Vissers ontdekt nieuwe populatie grote modderkruipers in de Achterhoek
5 Emmers vol grote modderkruipers
6 Nieuwe kansen voor beekprik in de Reusel?
8 IJskoude donderpad duikwaarneming
9 Donderpadden en vierwielers, een Leids tafereeltje
10 Amerikaanse brulkikkers gezocht
10 Elke waarneming telt!
11 Paaiplek amfibieën net op tijd gered
11 Ringslang gedood door gans?
12 NEM Meetnet Amfibieën: resultaten 2012
18 Plasje met rugstreeppad
18 Heimelijke & mobiele slangen op de trajecten
19 Hazelwormonderzoek in Nederland
19 Exotische slang doet zijn naam eer aan
20 Werk in uitvoering; de Zeeuwse Visatlas
21 Portret van een exoot: de gestreepte ringslang
22 DNA-barcoding
23 Webapplicatie vroedmeesterpad
23 RAVON website vernieuwd
24 'Like' it!
25 2013 Jaar van de vuursalamander
26 Vissenweekend 2013
26 Fototentoonstelling Een blik onder water – door vissenogen bekeken
26 Activiteitenoverzicht
27 Contactpersonen
28 In the spotlight

redactioneel

6

12

19

21

Herpetologen zijn soms net boeren, valt me altijd op. Er kan, en er zal, altijd geklaagd worden over het weer. Je gaat het veld in om slangen te zoeken op de heide en je ziet geen dieren. Dat komt natuurlijk omdat de zon net niet doorkomt en de vegetatie nog nat is. En de wind waait net even te hard. Verdorie, nog geen slangen. Wel een ritsel..., "mogelijk" een hagedisje? Maar geen zekere waarneming is geen waarneming dus blijven doorzoeken. Zouden de reptielen wel actief zijn? De moed begint te zakken, maar toch even doorzoeken, nu-we-er-toch-zijn. En dan breekt eindelijk het zonnetje door! Maar o jee, het is meteen warm. Natuurlijk zien we nu geen slangen want het is alweer te heet. Nooit is het goed. En dan opeens zie je de eerste slang. Even verderop nog een, en nog een...! Meteen wordt er geroepen: Het weer is perfect! We zijn op het juiste moment op de juiste plek. Het geklaag over het weer is direct vergeten nu er wel resultaat wordt geboekt.

Weersfactoren zijn natuurlijk wel uiterst belangrijk voor het zoeken naar reptielen en amfibieën en goede timing is nodig voor succes. Maar invloed op het weer hebben we niet. Valt er dan niets te klagen? Zeker wel: de start van het nieuwe seizoen 2013 verliep erg moeizaam vanwege de aanhoudende koude en de stevige wind. Paddenoverzetgroepen beginnen ruim van te voren met maatregelen zoals het aanbrengen van begeleidende schermen, ingraven van emmers en het mobiliseren van vrijwilligers. Staat eindelijk alles klaar, blijft het koud. Dit voorjaar duurde het wekenlang voordat de paddentrek aanbrak. Een enkeling begon de moed al te verliezen of de trek ooit nog op gang zou komen. En dan ineens waren de padden er! Uit het hele land kwamen berichten binnen dat men nog nooit zoveel gewone padden had gezien. Inmiddels was het half april met enkele warme dagen.

Meteen namen de vroege soorten het ervan. Er werd weer flink geknord (bruine kikker), gepiept (afweerroepjes gewone pad), gebubbeld (heikikker) en getokt (knoflookpad). En al deze soorten waren snel klaar in het water. Binnen anderhalf tot twee weken was de voortplantingsperiode van bijv. de knoflookpad weer voorbij (zie Natuurbericht 13 mei op www.natuurbericht.nl). De maand mei was ook weer koud met veel wind. De groene kikkers hoor je maar mondjesmaat roepen. Nu (begin juni) is het eindelijk weer warm, gaan de groene kikkers dan eindelijk ook los? We zullen het meemaken. Maar als ik straks naar buiten ga om ringslangen te tellen op mijn monitorinsgroute zal er vast wel weer een excuus zijn als er (nog) geen slangen worden gezien. Allemaal de schuld van het weer! Of valt het achteraf toch allemaal mee?

Edo Goverse

Werkgroep Gelderse Vissers ontdekt nieuwe populatie grote modderkruipers in de Achterhoek

Op zaterdag 4 mei 2013 is de werkgroep Gelderse Vissers tijdens een excursie op zoek gegaan naar de grote modderkruiper in de Kooigoot nabij Beltrum. Aanleiding hiervoor was een waarneming door een onderhoudsmedewerker van Waterschap Rijn en IJssel in 2012 tijdens het maaien van de watergang. Reden genoeg om de watergang nader te bekijken en te bemonsteren. De Kooigoot is een vrij ondiepe watergang die ontspringt in de omgeving van Beltrum om uiteindelijk in de Groenlose Slinge uit te monden. De watergang ligt in het Achterhoekse dekzandgebied en valt vrijwel iedere zomer voor een groot deel droog. Dit zijn omstandigheden waar normaal gesproken vissenonderzoek niet veel oplevert. Eenmaal ter plaatse trok een zijwatergang, de Goormans Waterleiding, direct de aandacht vanwege de sterk ontwikkelde sterrekroosvegetatie en hier en daar wat waterviolier. Verschillende technieken werden toegepast waaronder het synchroon scheppen (meerdere

schepnetten naast elkaar) in een vegetatierijke oever. Na 10 minuten was het al raak. In totaal werden er 52 grote modderkruipers gevangen. Opmerkelijk was dat een groot deel van de dieren, 41 in totaal, een vergelijkbare lengte van 12-13 cm hadden. Bij een dergelijke lengte zijn de dieren ongeveer twee jaar oud. Een tiental dieren was kleiner (9 cm) en waarschijnlijk 1 jaar oud. 1 exemplaar was 15 cm en mogelijk ouder dan 2 jaar. Geen van de dieren vertoonde kenmerken van geslachtsrijpheid (rode vlek boven anaalvin bij mannetjes, en dikke buik vol kuit bij vrouwtjes).
De scheve verdeling in lengteklasse van de grote modderkruipers zou wel eens voort kunnen komen uit de droogval van de watergangen waardoor waarschijnlijk niet ieder jaar

(Foto's: Blikonderwater.nl)

voortplanting mogelijk is. Over twee jaar moet de meest aangetroffen lengteklasse wel geslachtsrijp zijn. Reden genoeg om dan nog eens een excursie in dit gebied uit te voeren.

Arthur de Bruin en Matthijs de Vos
(Werkgroep Gelderse Vissers)

Emmers vol grote modderkruipers

Al bijna een jaar lang lopen met enige regelmaat, in wisselende samenstelling, een aantal bemodderde figuren door een dijksloot net ten noorden van de Rijnstrangen. Gedurende het jaar volgen we de verplaatsing en habitatvoorkeur van de grote modderkruiper. Dit alles trekt aandacht, waar wij ons voordeel uit proberen te halen. Zo werden wij herhaaldelijk gewezen op het voorkomen van grote modderkruipers in drinkputten voor koeien. Deze putten zijn tegenwoordig bijna allemaal gedempt. In het historische landschap waren deze putten waarschijnlijk van groot belang voor grote modderkruiper om tijden van droogte te overleven.

Anonieme fietser op de dijk:
"Ja, ja, ik weet waar jullie mee bezig zijn, grote modderkruipers, Je moet toch een beetje weten wat er in de buurt gebeurt."

Veehouder Bus:
"Vroeger had ik nog wel wat met de natuur, maar tegenwoordig met dat Natura 2000 hoeft het voor mij niet meer. Modderkruipers ken in niet uit deze omgeving wel nabij Duiven daar vingen we ze wel."

Jan Keultjes (75 jaar), Leefklimaat Zevenaar:
"Of in het verleden alles mooier was? Als we het over de natuur hebben klopt dat zeker. In de Nieuwe Broeken ten noorden van Zevenaar was het landschap vroeger extensief (nu ligt hier de vuilnisbelt van Zevenaar). Kleine boertjes hadden er hun koeien lopen op smalle percelen met vele ondiepe slootjes. In de zomervakantie kon er volop gestruind worden over het platteland. De koeien dronken nog gewoon uit de gegraven drinkputten (waterkolken). Bij droogte moesten we met de bats op pad om de kolken uit te diepen. En daar kwam je ze tegen, emmers vol, modderulken noemden we ze (ter info een ulke is een bunzing). Kwabaal heb ik 1 keer gezien; we hadden schilderwerk aan het gemaal in Giesbeek bij de uitlaat naar de IJssel, daar zat er een vast achter het rooster."

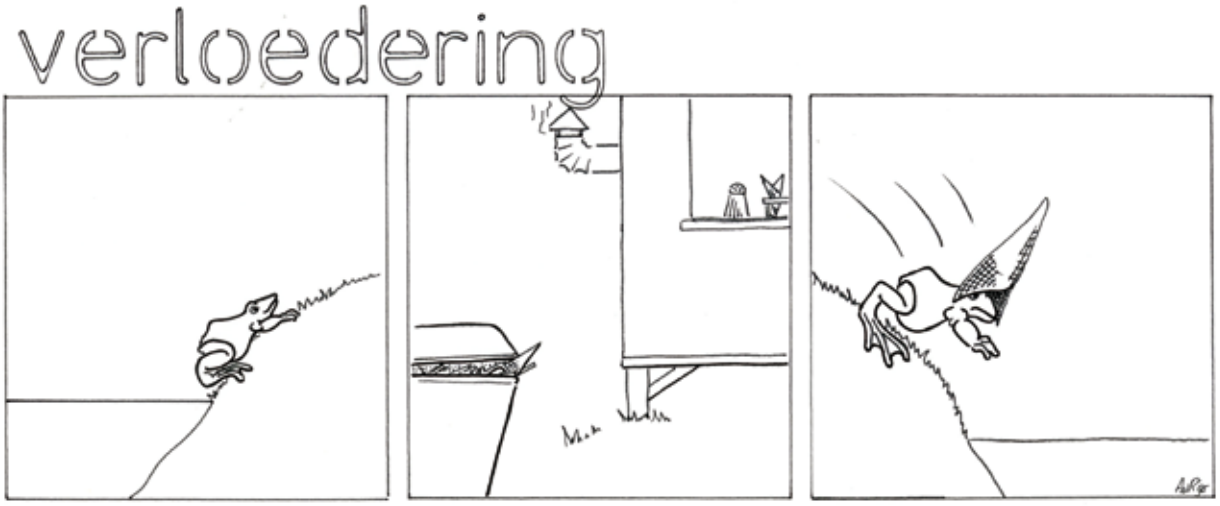
(Foto: Arthur de Bruin)

Wim Peeters (69 jaar),
Hobbyschapenhouder:
"Vroeger zaten ze er ook al. Meerpoeten noemden we ze. Zo'n paling met van die strepen. Soms nog wel een beetje dikker dan een paling. Bij deze sloot vingen we ze in de kolken voor de koeien. Zo in het najaar stond de sloot droog en alleeen de drinkputten hadden water. Als het erg droog was moest de modder uit eruit gehaald worden om voldoende water voor de koeien te krijgen. Van het gemaal tot aan Oud Zevenaar lagen wel 15 drinkputten zo rond de jaren '60."

Fred Wielink & Arthur de Bruin

(Tekening modderkruiper: B. Zoetemeyer)

Cartoon: Arnold van Rijsewijk

Nieuwe kansen voor beekprik in de Reusel?

Halverwege de vorige eeuw was het slecht gesteld met de visgemeenschap in de meeste beken als gevolg van watervervuiling en normalisatieprojecten. Een soort als de beekprik ging hierdoor sterk achteruit. Vanaf de jaren negentig is er door water- en natuurbeheerders hard gewerkt aan het verbeteren van de waterkwaliteit en habitatherstel in beken. Met resultaat! Soorten als het bermpje en riviergrondel worden tegenwoordig weer wijd verspreid aangetroffen. Een zeldzame en weinig mobiele soort als de beekprik blijkt na herstelprojecten vaak niet terug te keren doordat bronpopulaties uit het stroomgebied verdwenen zijn. Dit blijkt ook in Noord-Brabant het geval. In deze provincie verdween de soort uit drie van de vier oorspronkelijke stroomgebieden. De resterende populatie bevindt zich in de Keersop en Dommel.

Criteria herintroductie

Om de beekprik in Noord-Brabant een handje te helpen en bij te dragen aan het herstel en duurzaam voortbestaan van de soort, is de mogelijkheid tot herintroductie in beeksystemen die inmiddels weer geschikt geworden zijn onderzocht. Voorwaarden hierbij zijn dat de herintroductie bijdraagt aan behoud van de soort, het voormalige leefgebied voldoende herstelt is en er geschikt bronmateriaal voorhanden is. Door het IUCN zijn criteria opgesteld waaraan een herintroductie moet voldoen (zie kader). Op initiatief van RAVON en met ondersteuning van de provincie Noord-Brabant is een voorstudie uitgevoerd naar de haalbaarheid van een herintroductie van de beekprik in zijn historische leefgebieden in Noord-Brabant.

IUCN-criteria voor herintroducties:

- Het leidt tot een duurzame populatie
- Het draagt bij aan duurzaam behoud van de soort
- Multidisciplinaire aanpak
- Vooraf onderzoek naar taxonomische status
- Vooraf inschatting van het aantal uit te zetten dieren
- Betrek ervaringen uit eerdere herintroducties
- Binnen historische areaal
- Habitat is geschikt voor de soort
- Oorzaken uitsterven zijn weggenomen
- Geschikt bronmateriaal is beschikbaar
- Geen negatief effect op de bronpopulatie
- Screening op ziekten
- Programma wordt langdurig (financieel) ondersteund
- Ontheffing op Flora en Faunawet
- Monitoring van zowel uitgezette als bronpopulatie

Beekprik (Foto: Jelger Herder)

Historisch leefgebied herstelt

De voorstudie laat zien dat de Reusel, met name het beektraject op landgoed De Utrecht, op basis van hydromorfologische kenmerken en waterkwaliteit weer een geschikt leefgebied vormt voor de beekprik. De Reusel meandert hier sterk en er is in voldoende mate grind als paaisubstraat, en detritus als habitat voor larven aanwezig. Bos op de oever zorgt voor beschaduwing, zodat de watertemperatuur laag blijft. Andere beken, in de stroomgebieden Boven-Mark, Boven-Donge en Aa, waar de beekprik ook is verdwenen, bieden momenteel nog geen geschikt leefgebied voor de soort.

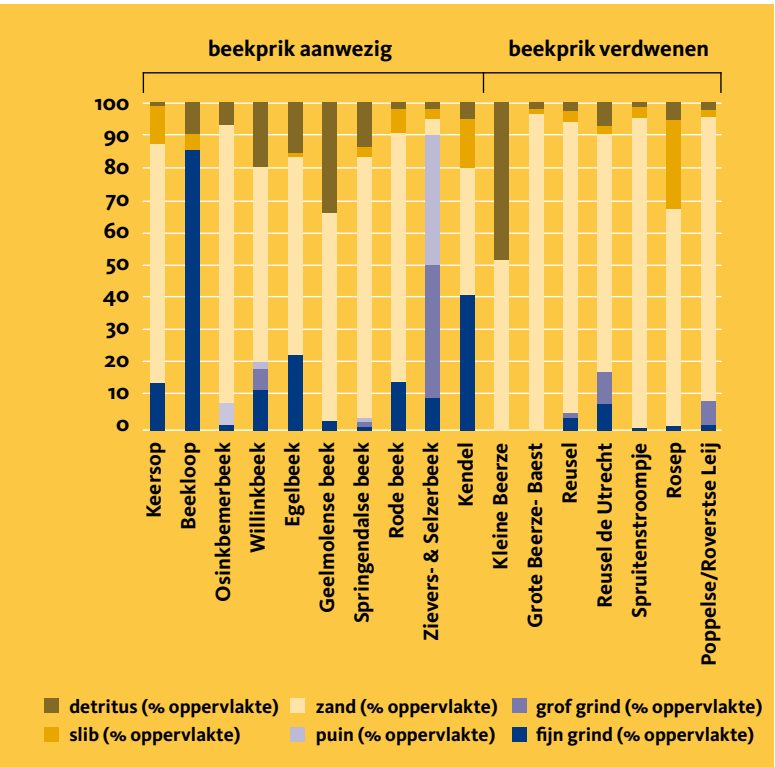
Bronmateriaal

Verschillen beekprikken in het stroomgebied van de Maas en IJssel van elkaar? En welke populatie is het meest geschikt om als bron te dienen voor herintroductie in Noord-Brabant? Een genetisch onderzoek bracht antwoord op deze vragen. Zo is vastgesteld dat alle Nederlandse beekprikpopulaties tot dezelfde 'fylogenetische groep' behoren en overeenkomen met beekprikken in centraal en noord Europa. Verder is vastgesteld dat meerdere beekprikpopulaties in de Achterhoek, Veluwe, Limburg en Noord-Brabant zowel een goede genetische variatie vertonen en voldoende groot zijn, als een evenwichtige leeftijdsopbouw hebben om in aanmerkingen te komen als bron voor een herintroductie. De populatie in de Keersop en Dommel wordt gezien als de meest geschikte bron, vanwege de directe nabijheid en mogelijke locale (Brabantse) adaptaties.

De Reusel heeft op landgoed De Utrecht een meanderend karakter (links). De bodem bestaat uit zand en fijn tot grof grind (rechts) (Foto's: Frank Spikmans)

In beken waar de beekprik voorkomt is altijd grind aanwezig, maar de hoeveelheid verschilt sterk tussen beken. In de Reusel op landgoed De Utrecht is relatief veel grind aanwezig (Spikmans *et al.*, 2013).

Deze populatie is een van de grootste van Nederland en wordt qua omvang op vele tienduizenden dieren geschat.

Herintroductie en monitoring

Een zoektocht in de internationale literatuur en raadpleging van specialisten brachten aan het licht dat er weinig ervaring bestaat met de herintroductie van de beekprik. Een van de redenen hiervoor is dat beekprik moeilijk te kweken is. Het overzetten van dieren uit duurzame bestaande populaties blijkt de betrouwbaarste methode. Belangrijk hierbij is dat er voldoende individuen geïntroduceerd worden, om te voorkomen dat genetische variatie verloren gaat. Om de herintroductie tot een succes te maken en een evenwichtige populatie op te bouwen, moeten er enkele honderden beekprikken per jaar uitgezet worden gedurende een periode van 5 jaar. Om het verloop van de herintroductie te volgen zal een monitoringsonderzoek uitgevoerd worden. Daarbij kijken we ook naar de bronpopulatie, die natuurlijk geen nadelige consequenties mag ondervinden. Na afstemming met alle betrokken partijen, zoals het Waterschap, visrechthebbenden, terreinbeheerders en Dienst Regelingen, verwachten we het komende najaar van start te gaan. Dan leven er na meer dan 50 jaar afwezigheid binnenkort weer beekprikken in de Reusel.

De complete voorstudie (Spikmans et al., 2013) is als pdf beschikbaar op www.ravon.nl.

Frank Spikmans

IJskoude donderpad duikwaarneming

Na een koude winter besloten we op 6 maart jl. de kou te trotseren om weer eens een duik te maken in een geïsoleerde zandwinplas in de omgeving van Pannerden, waar we al verschillende mooie duiken hebben gemaakt. Dit met medewerking van de visvereniging, omdat het verboden gebied is om vrij te duiken. In de hoek liggen veel oude bakstenen en puin waar altijd wel iets leuks tussen zit.

(Foto's: Jos van Zijl)

Met een watertemperatuur van 3 °C duiken we naar een diepte van ongeveer 7 meter. We zien nog niet veel leven, de planten moeten nog op komen. Dan zie ik een stuk oud hout met een beetje zand ervoor, dus kijk ik wat dat is. Tot mijn verbazing zie ik een hompje eieren tegen het hout geplakt zit. We kijken of we nog een vis zien maar nee, er zit verder niks. Ik had het vermoeden dat de eieren van een rivierdonderpad waren, want die hadden we hier al een paar keer gezien. Vorig jaar op 16 juli zat er één onder een stronk en een paar jaar geleden één onder een dakpan. Na de eieren gefilmd en gefotografeerd te hebben gaan we het water uit. Tijdens de koffie en koek besluiten we zo snel mogelijk weer terug te komen om te kijken hoe de eieren zich ontwikkelen.

Een paar dagen later op 9 maart nemen we weer een duik om te kijken of de eieren er nog zijn. We zwemmen direct richting de plek waar dat stuk hout lag. Het zicht was nog slechter dan de vorige keer. Het was even zoeken, maar daar was het hout en de eieren zaten er nog steeds. Nu zat er ook een rivierdonderpad bij. Ik pak mijn camera en begin hem voorzichtig te filmen. In mijn ooghoek zie ik dat mijn buddy Hanny ook een rivierdonderpad aan het fotograferen is. Er zitten er dus twee! Na 15 minuten gekeken te hebben besluiten we ze met rust te laten en zwemmen weer terug. Wat een mooie ervaring, Dit soort dingen maakt duiken zo mooi.

Een week later op 16 maart gaan we weer terug. Alleen is het nu nog kouder; delen van de plas hebben een dun laagje ijs en langs het riet is het nog open. Het stuk hout was snel weer gevonden, maar de eieren waren weg. Je kon nog net wat stukjes van de uitgekomen eitjes zien zitten. We kijken of de rivierdonderpadjes er nog zijn. We zien er nog eentje, die zwemt wat doelloos rond en gaat dan mooi op het hout liggen. We kunnen hier mooie opnamen van maken. Na 20 minuten krijgen we het erg koud en besluiten terug te gaan. 1 april zijn we nog een keer gaan kijken, maar nu zat er niets meer.

Jos van Zijl

Donderpadden en vierwielers, een Leids tafereeltje

Rivierdonderpad op tijd opgemerkt door vrijwilligster Esther

Onderzoekers Esther, Aaf en Ineke bekijken 'de vangst'

In het Leidse visreservaat wordt tijdens zaklampexcursies regelmatig uitgekeken naar de beschermde rivierdonderpad. Sinds maart doen de vrijwilligers mee met een methodologisch onderzoek dat RAVON en het CBS uitvoeren. Hierbij wordt een vast traject eens per maand bezocht om te onderzoeken welke perioden in het jaar zich lenen voor het waarnemen van rivierdonderpadden met de zaklamp. Maar ook op andere momenten worden stadsvissen vanaf de kademuren in Havenwijk-Zuid gezocht en geteld door vrijwilligers Aaf, Esther en wijkbewoners. Verder houden ze samen met schepnetten de grachten schoon van drijfvuil en wordt grofvuil er tijdens speciale schoonmaakacties met de gemeente uitgevist. Toen buurtbewoners medio mei tijdens zo›n opschoonactie een winkelwagen optakelden, zag Esther met haar getrainde blik als eerste dat er een heel speciaal visje uit kwam vallen: een rivierdonderpad! De melding is uiteraard doorgegeven op de invoerportal www.telmee.nl, want het is een nieuwe vindplaats voor deze soort in Leiden. Langzamerhand krijgen de vrijwilligers van Project Vissenmonitoring - mede door dit soort toevalstreffers - steeds meer inzicht in het (uitgebreide) leefgebied van dit visje in de verder (opvallend) schone stadsgrachten. Uiteraard regelen de onderzoekers samen met projectleider Richard Struijk en woningcorporatie Portaal ‹vervangende woonruimte› voor het diertje.
Het vissenmonitoren gebeurt zowel vanaf de kant als via de snorkelmethode. Maar deze laatste inventarisatiewijze zal op zijn vroegst vanaf medio juni weer uitgevoerd gaan worden. Het grachtenwater is dit jaar al héél lang veel te koud, voor zowel de vissen als de onderzoekers!

Aaf Verkade & Esther Rous

Amerikaanse brulkikkers gezocht

Vanaf 2010 volgt RAVON met een flinke groep deskundige vrijwilligers een groot aantal wateren langs de Nederlands-Belgische grens in Noord-Brabant. Het gaat om de regio's Breda, Reusel en Bergeijk. Met dit "Early Warning System" houden we een vinger aan de pols en kunnen we snel de overheid alarmeren indien de soort Noord-Brabant binnen komt. Inmiddels volgen we ook de situatie in het Limburgse Baarlo op de voet. Zoals bekend heeft de ontdekking van de daar aanwezige brulkikkers direct tot onderzoek en actie geleid. Als u mee wilt doen aan het zoeken naar brulkikkers in Noord-Brabant of rond Baarlo, kijk dan op www.ravon.nl (>Verspreidingsonderzoek) voor de te onderzoeken hokken. Als je op deze pagina boven het kaartje van Nederland in het uitklapmenu als soort "Amerikaanse brulkikker" kiest, krijg je een kaart met de blauwe Nederlandse 10x10 km-hokken waar we graag controle op de aanwezigheid van brulkikkers zouden hebben. Als iemand de soort er heeft vastgesteld en die waarneming heeft doorgegeven, kleurt het hok groen. Dat is nu bijvoorbeeld in het Limburgse Baarlo voor één hok het geval.

Mocht u elders in Nederland een brulkikker waarnemen, dan houden wij ons ook ten zeerste aanbevolen voor uw melding; heel graag vergezeld van een foto of een geluidsopname met uw mobiel. Achtergrondinformatie over de brulkikker (uiterlijk, geluid etc.) en over de methodiek om de soort op te sporen staat op www.ravon.nl (>Amerikaanse brulkikker).

Dit "Early Warning System" is opgezet binnen het project "INVEXO" dat mede wordt gefinancierd door het Europees programma Interreg IV A voor de grensregio Vlaanderen-Nederland. Het is een samenwerking tussen 24 partners in Vlaanderen en Nederland. Het kan nu worden voortgezet dankzij medewerking en financiële bijdragen van Gegevensautoriteit Natuur en Team Invasieve Exoten. Dit maakt het ook mogelijk om een vinger aan de pols te houden in en om het Limburgse Baarlo.

Jeroen van Delft

Elke waarneming telt!

Het NEM Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën richt zich traditioneel op een aantal doelsoorten. Deze doelsoorten zijn geselecteerd op basis van hun status op de Habitatrichtlijn of omdat ze als zijn aangemerkt als typische soorten voor bepaalde habitats binnen de Habitatrichtlijn. Tijdens veldbezoeken worden er echter vaak veel meer soorten waargenomen. Het komt soms voor dat enkel de zeldzame soorten worden doorgegeven via Telmee.nl of Waarneming.nl. Dus bijvoorbeeld wel de heikikkers in een poel maar niet de gewone padden die ook gezien zijn. Uiteraard verzamelt RAVON ook graag waarnemingen van deze algemenere soorten. Terwijl de gewone pad nagenoeg in heel Nederland voorkomt zijn er uit lang niet alle kilometerhokken waarnemingen bekend. Hierdoor is het verspreidingsbeeld niet compleet en kan het zo zijn dat een achteruitgang van de soort niet tijdig wordt opgemerkt.

Er is echter een tweede belangrijke reden om alle soorten die je op een plek gezien hebt door te geven. Binnen het NEM maakt het CBS tegenwoordig gebruik van zogenaamde "occupancy modellen" om te berekenen hoe het met onze soorten gaat. De methode bepaalt de trend in verspreiding over Nederland en geeft nauwkeurigere resultaten wanneer er bij bezoek aan een plekje op alle soorten is gelet. Hoe langer een lijstje van een bezoek hoe duidelijker ervan uit gegaan kan worden dat

Geef alle soorten door, dus ook algemene soorten zoals deze bruine kikker (Foto: Jelger Herder)

de andere soorten, die niet op het lijstje staan, daadwerkelijk niet gezien zijn. Complete daglijstjes zijn daarom voor het succesvol toepassen van de nieuwe methode van grote waarde. Vandaar dat we nogmaals het belang van het doorgeven van alle waarnemingen van amfibieën en reptielen willen benadrukken. Uiteraard geldt dit ook voor de vissen. Zo kunnen we er gezamenlijk voor zorgen dat de verspreiding van onze favoriete soortgroepen nog nauwkeuriger gevolgd kan worden.

Jelger Herder

Op enkele geulen na lag het Witte Meer droog ...

Na ingrijpen van de milieupolitie werd het water weer opgepompt ... (Foto's: Jelle Hofstra)

Paaiplek amfibieën net op tijd gered

De leden van de Werkgroep Amfibieën en Reptielen Friesland (WARF) en de Vereniging voor Natuurbescherming Gorredijk e.o., die elk voorjaar druk in de weer zijn om zoveel mogelijk kikkers en padden veilig over de Poostweg in Olterterp te brengen waren in maart zeer geschokt. Het 'Witte Meer' lag zo goed als droog.
Het Witte Meer is een fraai ven dat midden in een bos ligt en waar jaarlijks duizenden overgezette dieren hun eitjes afzetten. 's Winters fungeert het ven echter als natuurijsbaan. Bij navraag bleek dat het bestuur van de ijsbaanvereniging "IIsnocht' uit Beetsterzwaag het onzalige plan had opgevat eens groot onderhoud te plegen aan de ijsbaan, dat o.a. zou bestaan uit het maaien van het gras en het snoeien van wilgen die rondom het ven staan. En om droge voeten te houden had men het water maar laten weglopen, op een paar geulen na. In mei of juni zouden de werkzaamheden vermoedelijk klaar zijn.
De paddenvrienden vonden de werkzaamheden op dit tijdstip in strijdt met de Flora- en faunawet. Ze hadden geen idee waar de overgezette dieren nu naar toe moesten. Een geluk bij een ongeluk was dat de paddentrek op dat moment door de extreme kou volkomen stil lag. Maar zo gauw het weer zachter zou worden kon de trek massaal op gang komen. Volgens de voorzitter van de ijsclub stond er nog voldoende water in de geulen, minimaal wel een meter. Er werd geheel aan voorbij gegaan dat amfibieën hun eitjes vaak afzetten in ondiep water dat sneller is opgewarmd. Padden zetten hun snoeren zelfs af op de bodem. Bij een waterstand van een meter duurt die opwarming wel erg lang. Bovendien ging het niet om 'enkele' padden of kikkers. Zo werden er vorig jaar maar liefst 2.735 amfibieën aan de Poostweg overgezet, waaronder 345 zwaar beschermde heikikkers. Naast padden worden er ook bruine kikkers, meerkikkers, bastaardkikkers, zo nu en dan poelkikkers en vele kleine watersalamanders overgezet. Zulke grote aantallen dieren kunnen volgens de paddenvrienden niet met zijn allen in de overgebleven geulen leven. Bovendien kon het water verdampen als de regen achterwege bleef. En er stonden al tal van reigers en ooievaars de zaak leeg te vissen, nu de zich in het 'Witte Meer' bevindende amfibieën zich concentreerden in het resterende water.
Bovendien is het na de paddentrek de beurt aan de groene kikker om het Witte Meer op te zoeken om eitjes af te zetten. Ook dat dril zakt naar de bodem. Als er niet snel maatregelen werden getroffen zou men de kikkerkoren, waar het Witte Meer eveneens om bekend staat, dat jaar niet meer kunnen beluisteren.
Niet alleen amfibieën dreigden de dupe te worden. Ook de talloze ringslangen die daar leven maken dankbaar gebruik van het enige grote water in de buurt om zich snel te verplaatsen en te fourageren. Verder komen de hazelworm en levendbarende hagedis er voor. Ook staat het Witte Meer vol met beschermde planten zoals het zeldzame oeverkruid, vlottende bies, draadzegge en pilvaren.
Aangezien men een slechte ervaring had met het correct handhaven van de waterstanden in dit natuurgebied, werd onmiddellijk de milieupolitie ingeschakeld. Die maakte aan het bestuur van de ijsclub kenbaar dat ze in overtreding waren. Dezelfde dag is men begonnen opnieuw water in te laten. Zelf was het ijsclubbestuur van mening dat juist door hun werkzaamheden de herpetofauna van het Witte Meer er zo rooskleurig uitzag.
Na een gesprek met het ijsclubbestuur is aangeraden eerst een onderzoek door een ecologisch bureau te laten doen en daarop hun eventuele werkzaamheden aan te passen. Er is door het bestuur toegezegd een bureau in te schakelen, wat inmiddels dan ook is gebeurd. De werkzaamheden zullen nauwlettend worden gevolgd door leden van beide verenigingen.

Jelle Hofstra

Ringslang gedood door gans?

Deze 1 meter lange dode ringslang is zeer waarschijnlijk te dicht bij het nest van een broedende Canadese gans gekomen, want hij lag, ongeveer in tweeën gedeeld, direct naast het nest van de zeer agressieve gans. Het tafereel speelde zich af in de kasteeltuin binnen de slotgracht te Rimburg. (Foto: Lei Paul Paulssen, juni 2013)

NEM Meetnet Amfibieën: resultaten 2012

Edo Goverse, Tom van der Meij (CBS) en Marnix de Zeeuw (CBS)

Het amfibieënseizoen 2012 kende een matige start. Maart begon wisselvallig maar aan het einde van de maand werden de nachten koud en droog waardoor de paddentrek in zijn algemeenheid matig is verlopen. Door het gehele land hebben de paddenoverzetwerkgroepen ongeveer 40% minder padden overgezet in vergelijking met andere jaren. In de maand april bleef de temperatuur laag en pas rond Koninginnedag brak de eerste warme dag aan. In mei werd het zelfs tropisch warm. De gehele lente was droog: het landelijk gemiddelde bleef steken op slechts 19 mm neerslag tegen 69 mm normaal. De helft van die hoeveelheid viel ook nog eens in één etmaal. De zomer was nat en bood zeer wisselvallig weer. In tegenstelling tot de koele maanden juni en juli was augustus een warme maand. De herfst verliep droog en zonnig.

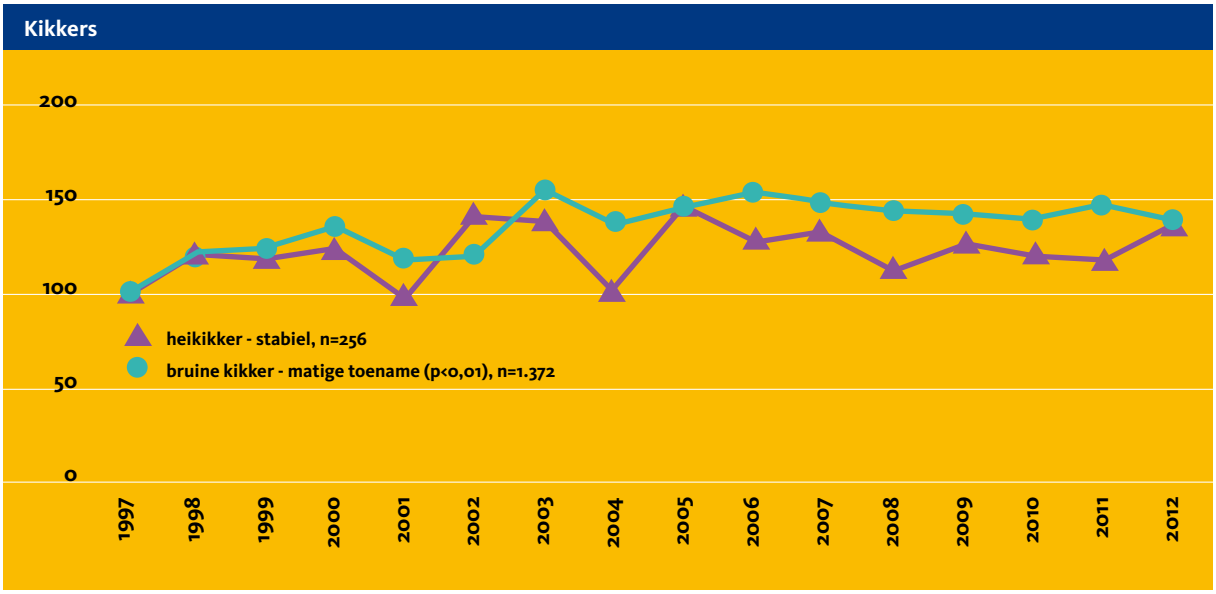
Om een indruk te geven van wat alle waarnemers bij elkaar gezien hebben volgt hier eerst een korte opsomming van cijfers waarmee de indexen en trends zijn bepaald.

- 246 telgebieden hebben in 2012 voor trendberekening bruikbare gegevens opgeleverd. 9 telgebieden zijn incidenteel bezocht, maar omdat deze bezoeken te veel van het protocol afweken zijn de tellingen niet gebruikt voor indexberekeningen.
- 246 telgebieden zijn in 2012 bezocht en deze bestaan uit 1.987 wateren/luisterpunten/trajecten.
- 4.805 waarnemingen zijn doorgegeven van kikkers, padden en salamanders. Aangezien er voornamelijk met klassen wordt gewerkt is dit niet uit te drukken in absolute aantallen (sub)adulte dieren, eieren, larven of juvenielen. Daarnaast zijn er 3.454 zogeheten harde nul-waarnemingen gedaan (locatie is wel bezocht, maar geen amfibie gezien of gehoord).

Een enorme inspanning van alle waarnemers die er bij nacht en ontij op uit zijn geweest, maar natuurlijk ook bij lekker weer. Dus alle dank voor de waarnemers!

(Foto: Fred Schenk)

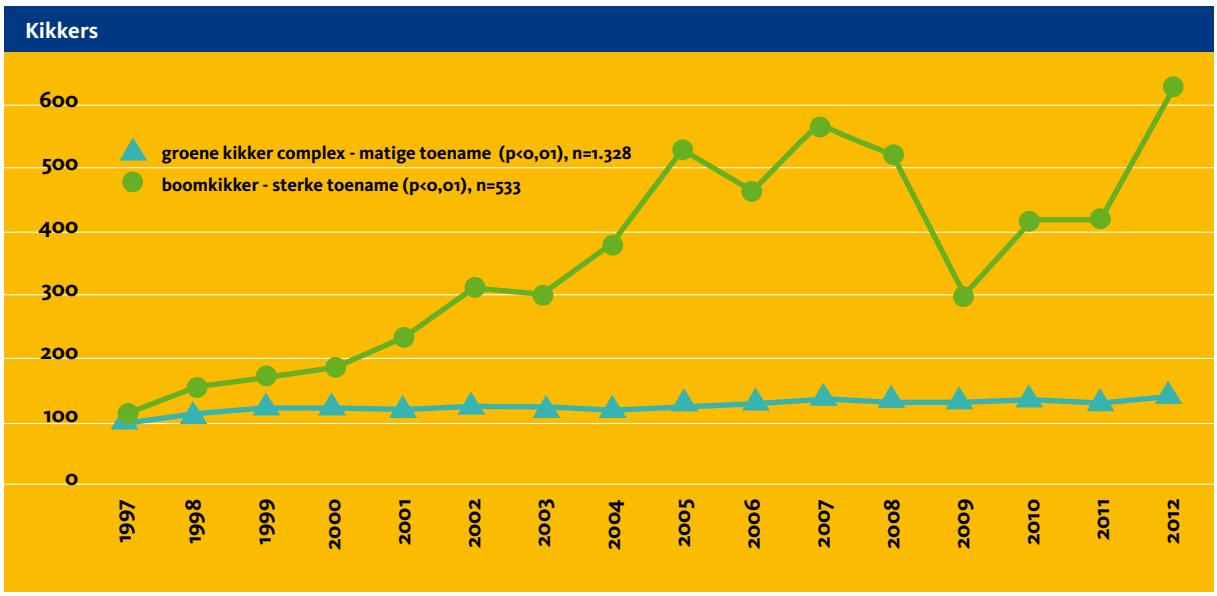
Kikkers

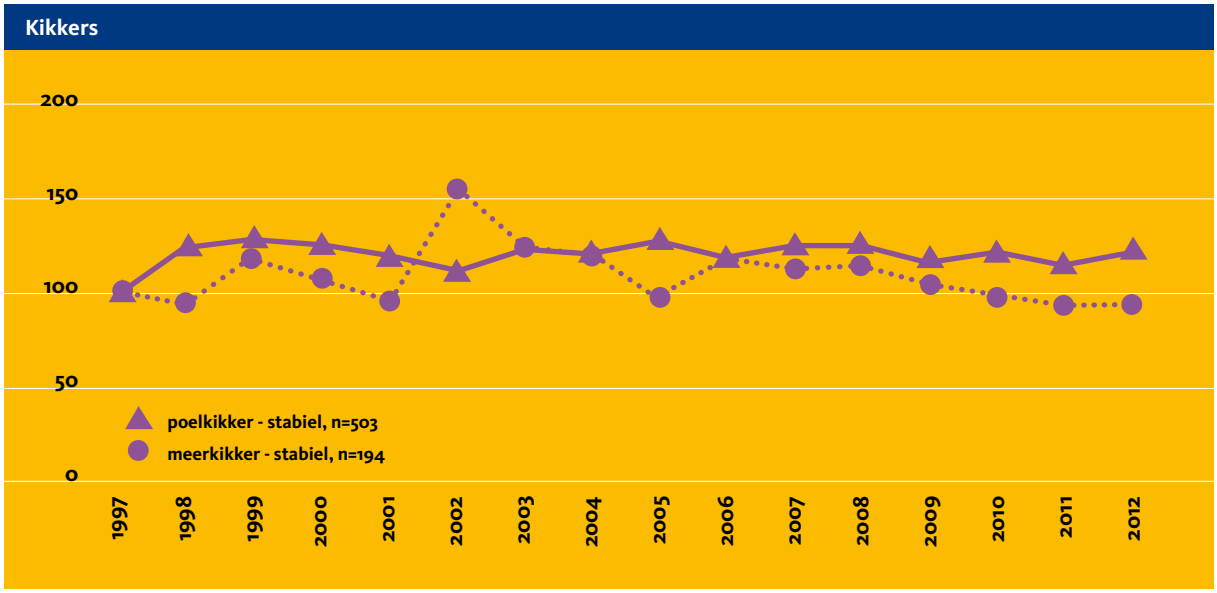
De **bruine kikker** is het meest waargenomen amfibie binnen het meetnet. Deze soort kan men overal aantreffen. De bruine kikker is over de jaren heen in 1.372 wateren gevonden. De soort laat een **matige toename** zien.

De **heikikker** heeft een veel beperktere verspreiding in Nederland dan de bruine kikker. Binnen het meetnet doen 256 wateren mee waar heikikkers zijn gevonden. Waar de soort gemonitoord wordt, vertoont hij een **stabiel** voorkomen.

De **boomkikker** laat een **sterke toename** zien, en de soort wordt gevolgd op 533 locaties. Uitgezette populaties tellen niet mee bij de landelijke trendberekening. De boomkikker in Zeeuws-Vlaanderen doet het erg goed. In deze regio vinden veel natuurontwikkelingsprojecten plaats en de boomkikker verschijnt redelijk snel in deze nieuw ingerichte gebieden. Zelfs in een buitendijks gelegen hollestelle in Het Zwin zijn vier roepende boomkikkers gehoord! Een hollestelle is een zoetwater veedrinkput met een ringvormige heuvel die bij springvloed door het vee als vluchtplaats kan worden benut als de kwelder met zeewater onder loopt. Helaas reageert de boomkikker niet goed op alle beheersmaatregelen die in Twente zijn genomen.

Het **groene kikkercomplex** laat een **matige toename** zien. De groene kikker wordt gevolgd in 1.328 wateren, net iets minder dan de bruine kikker. Wederom vertoont de groene kikker een relatieve toename in vergelijking met het startjaar (index=100). Als van het groene kikkercomplex alleen gekeken wordt naar de leefgebieden voor de **meerkikker** en **poelkikker** laten deze beide soorten een **stabiel** voorkomen zien. De meerkikker is in 2012 iets vaker waargenomen in vergelijking met 2011. Dat laat ook de poelkikker zien. Het aantal wateren

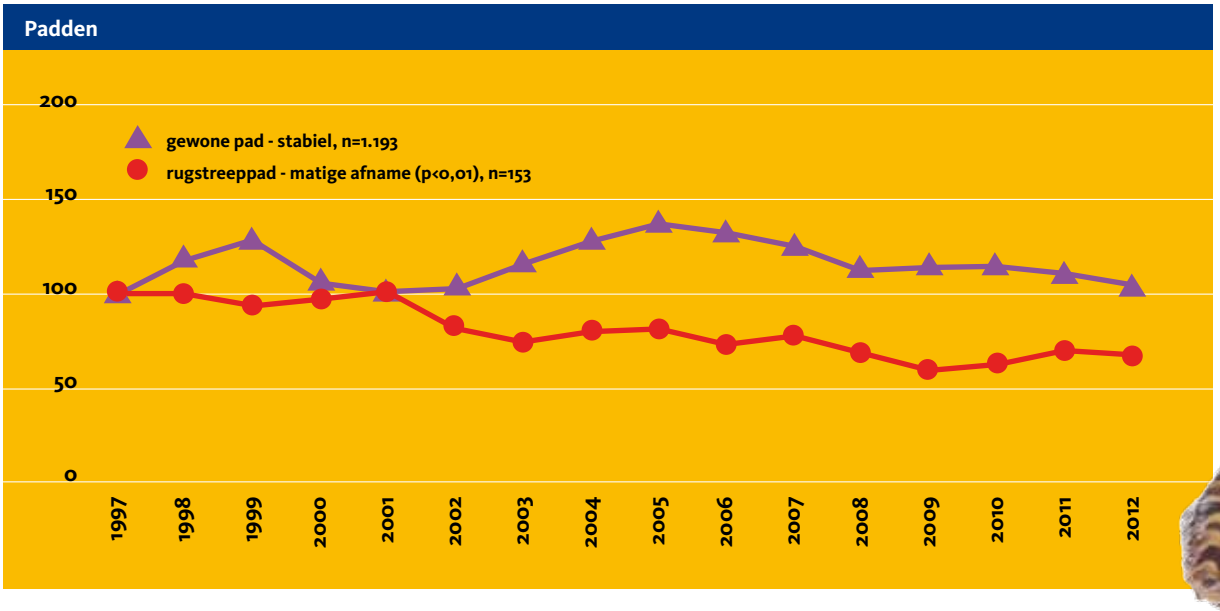
in poelkikkerleefgebied is toegenomen omdat er nog eens nauwkeurig is gekeken naar de indeling van poel- en meerkikker-gebieden. Gedurende het huidige seizoen wordt de indeling van de resterende gebieden kritisch onder de loep genomen.

Padden

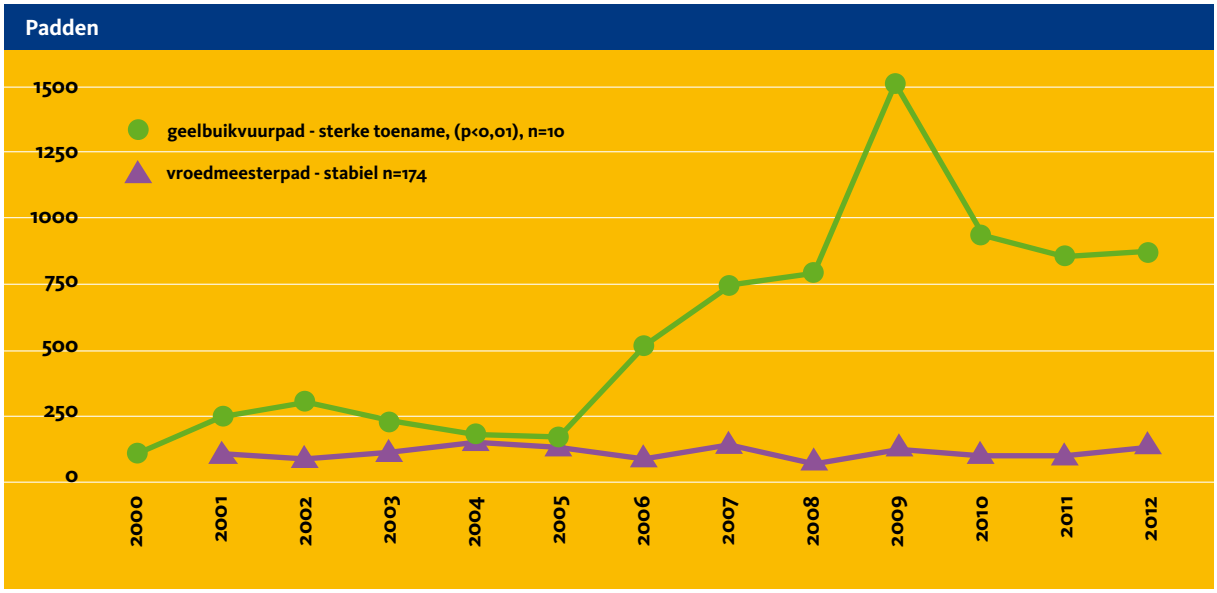
De **gewone pad** blijft in de top drie staan van meest waargenomen amfibiesoorten. Hij is inmiddels in 1.193 wateren gezien en de soort vertoont een **stabiel** voorkomen. De index van 2012 loopt ietwat terug, in navolging van de voorgaande jaren.

De index van de **rugstreeppad** voor 2012 blijft steken op 67,1. De soort vertoont een **matige afname**. De laatste vijf jaar schommelt de index tussen de 60,0 en 69,4. In de duinen vertoont de soort een stabiel voorkomen dus de daling wordt veroorzaakt door de andere telgebieden zoals de hoge zandgronden en de telgebieden langs de grote rivieren.

De **geelbuikvuurpad** laat een **sterke toename** zien. Naast de vijf natuurlijke populaties zijn nu voor het eerst ook de vijf uitgezette locaties meegenomen voor de indexberekeningen. Vanaf 2007 zijn op verschillende locaties in Zuid-Limburg geelbuikvuurpadden met succes uitgezet en inmiddels kunnen deze populaties zichzelf

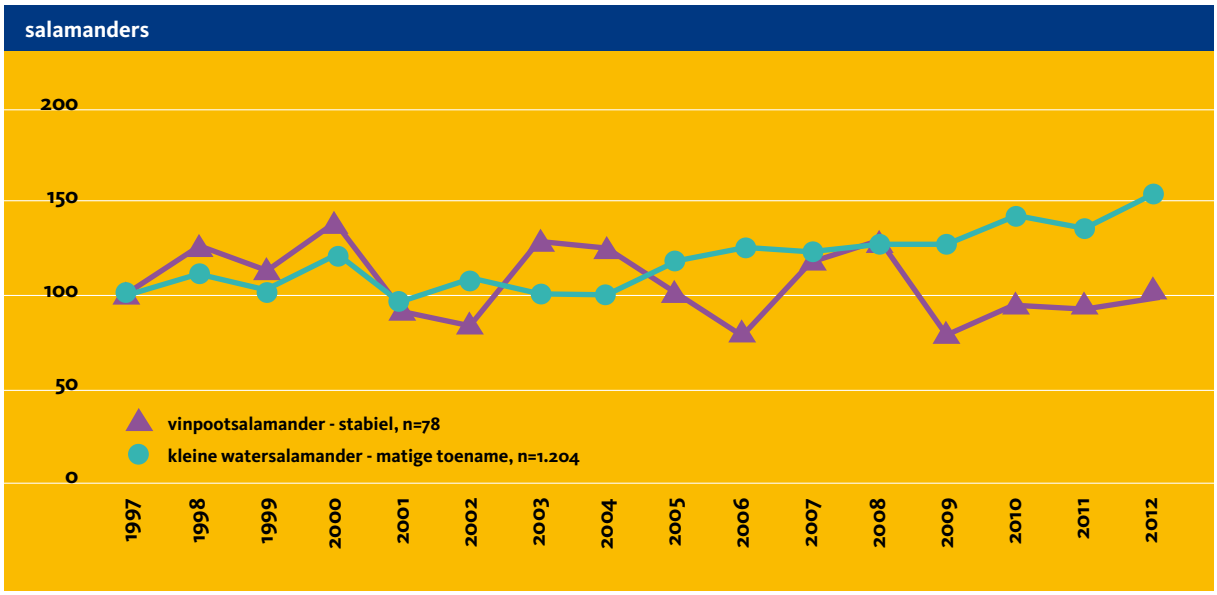
handhaven. Doordat de tellingen van deze populaties, over de periode 2007-2012 nu ook zijn meegenomen, zijn de indexen toegenomen. Het algehele beeld over de periode 2000-2012 is gelijk gebleven, de geelbuikvuurpad is in deze periode sterk toegenomen.
De **vroedmeesterpad** laat een **stabiel** voorkomen zien. De soort heeft een relatief goed jaar achter de rug. De index van 2012 (135,6) is hoger afgesloten in vergelijking met 2011. Dit wordt niet zozeer veroorzaakt door de hoeveelheid larven die geschept zijn maar vooral door zijn bezetting in wateren. In maar liefst 66 wateren zijn larven geschept. De twee voorgaande jaren betroffen het 49 bezette wateren.
De **knoflookpad** laat over de periode 1997-2012 een **stabiel** voorkomen zien (zie grafiek op pagina 17). Vergeleken echter met de jaren '80 en '90, zit de soort in een diep dal. We zijn dan ook van plan om data uit die jaren te ontsluiten zodat de tijdreeks langer kan worden. Gedurende de jaren '80 en '90 was de soort op meer plekken aanwezig. Voordat de huidige meetreeks begon was de knoflookpad lokaal op veel plekken uitgestorven. De soort is over de periode 1997-2012 op 39 locaties gevolgd. Maar liefst 70 van de 95 wateren zijn bezocht

(Foto's: Jelger Herder)

het afgelopen jaar door fanatieke vrijwilligers. Een waarnemer heeft letterlijk nachten lang geluisterd op meerdere plekken in de regio van Deventer, en zijn inspanning werd beloond met roepactiviteit in twee nieuwe poelen. Ook wist hij bij de Rande een knoflookpad te horen, daar waar de soort jarenlang niet meer was waargenomen! Zijn bevinding werd bevestigd met het eDNA onderzoek (zie schubben & slijm 15).

Salamanders

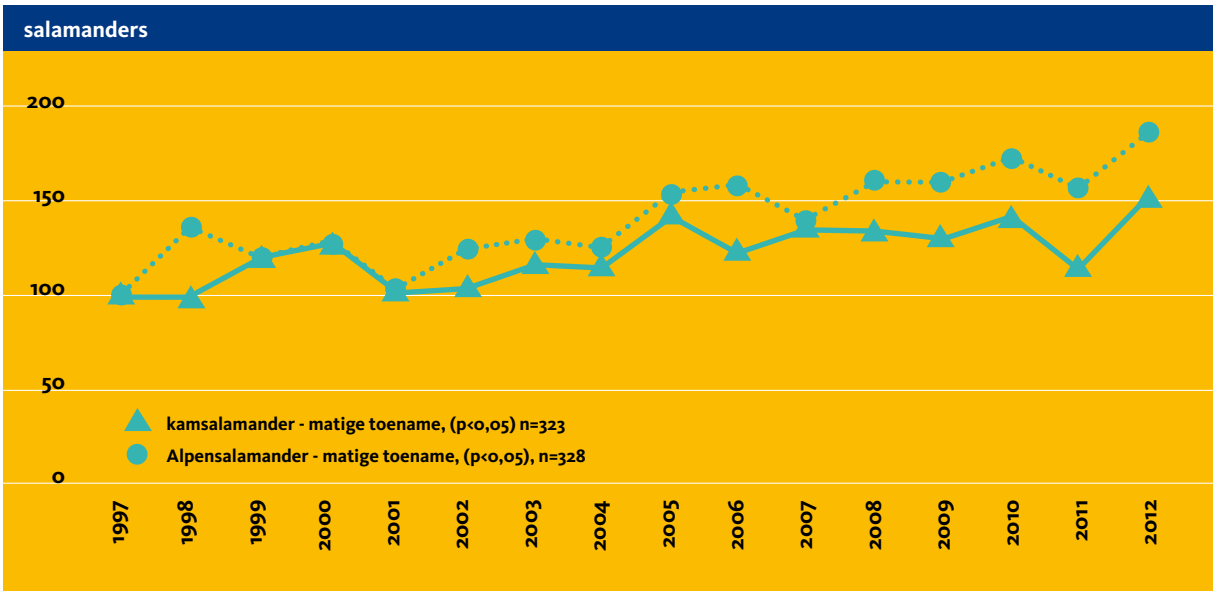
De **kleine watersalamander** laat wederom een **matige toename** zien. Deze meest algemene watersalamander is bijna overal wel aan te treffen. Binnen het Meetnet wordt de soort gevolgd in 1.204 wateren.

De **vinpootsalamander** vertoont een **stabiel** voorkomen. De soort, die alleen beneden de grote rivieren in de provincies Noord-Brabant en Limburg voorkomt, wordt in 78 wateren gevold. De index komt voor 2012 uit op 102,8 en staat bijna gelijk aan het begin van de monitoring.

De **kamsalamander** en **Alpenwatersalamander** hebben een **matige toename** als beoordeling. De soorten worden gevolgd in respectievelijk 323 en 328 wateren. De indexen van beide soorten ontlopen elkaar niet veel en voor beide soorten was 2012

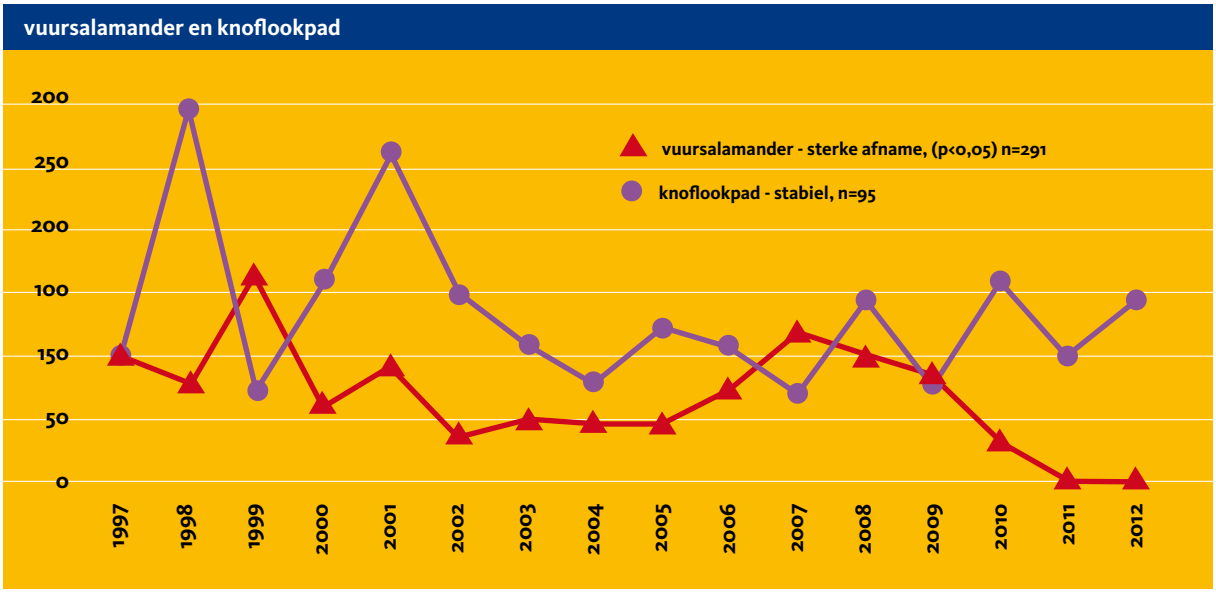

(Foto: Jelger Herder)

een goed jaar. Het meetnet is ook in enkele regio's uitgebreid zoals in Nuenen waar een groep vrijwilligers meerdere nieuwe telgebieden zijn gaan volgen. Ook blijft het meetnet gefocust om de kamsalamander te volgen in Natura 2000-gebieden die mede zijn aangemeld voor de soort. Uitbereiding heeft plaatsgevonden in o.a. de gebieden Boetelerveld en Brabantse Wal.

De **vuursalamander** vertoont een alarmerend **sterke afname**. Ook in 2012 is door vrijwilligers en studenten tot in den treuren gezocht naar deze prachtige salamander. In het Bunderbos is in 2012 slechts een enkel dier gevonden op 3 van de 8 monitoringstrajecten. Ondanks gunstige omstandigheden schitterde het dier door afwezigheid en hierdoor is de index voor 2012 gekelderd naar 0,2. In 2012 is weer een dood exemplaar gevonden en uiteindelijk zijn met heel veel inspanning 25 volwassen dieren verzameld uit het gebied (buiten de monitoringstrajecten). Deze zijn in quarantaine gebracht en zullen meedoen met een kweekprogramma. Dit alles is te volgen via de website: **www.SOSvuursalamander.nl**.

Plasje met rugstreeppad

Tijdens een vleermuisinventarisatie in het Amsterdamse havengebied hoor ik door het ruisen van mijn batdetector ineens een heerlijk zomers geluid. En hoewel ik midden in een industrieterrein sta is het meteen duidelijk: rugstreeppadden. Ik struin het nabijgelegen braakliggende terrein af waar het geluid vandaan komt maar tot mijn verbazing loop ik verder en verder richting de bebouwing om bij de bron van het geluid te komen. Een regenwaterplas op een ondergelopen parkeerterrein blijkt een aantal amoureuze mannen te hebben aangetrokken. En niet

zonder succes. De plas werd veiliggesteld. Later in het seizoen zwommen larven over de bakstenenondergrond, gevolgd door juveniele padjes die de plas uit kropen.

Daan van der Elsken

Heimelijke & mobiele slangen op de trajecten

Het is inmiddels geen verrassing meer wanneer de gladde slang opduikt op soms langlopende trajecten. Zo was het in 2012 raak op het Hullenbergse Heitje waar de soort na 19 jaar monitoren werd gezien (zie schubben & slijm nummer 14). Dit jaar is de gladde slang aangetroffen op het traject in het Kootwijker Zand tijdens het zesde monitorjaar. Dat de heimelijk levende gladde slang soms lang over het hoofd kan worden gezien is geen verrassing, maar ook de ringslang duikt soms op op 'vreemde' plekken. Op het traject 'Maalberg' ten Noorden van Radio Kootwijk is deze soort onlangs voor het eerst waargenomen, ook in het zesde monitorjaar. Het opduiken van deze twee soorten op reeds lopende trajecten kan goed verklaard worden. De gladde slang heeft een lage trefkans (zie schubben & slijm nummer 9) en kan derhalve jarenlang over het hoofd gezien worden. De zeer mobiele ringslang is in staat forse afstanden af te leggen tussen de verschillende aspecten van haar leefgebied en kan derhalve op de vreemdste plekken gezien worden om vervolgens weer jarenlang verstek te laten gaan.

(Foto: Harm Hofman)

Hazelwormonderzoek in Nederland

Sommige vrijwilligers zijn behalve actief met monitoren of verspreidingsonderzoek ook nog bezig met aanvullend onderzoek. Het afgelopen jaar is Xander van der Sar begonnen met een populatiegenetisch onderzoek naar de hazelworm, de soort die hij op zijn trajecten in de Kennemerduinen leerde kennen. Behalve de genetische structuur in kaart brengen kan Xander na afloop van zijn onderzoek wellicht uitsluitsel geven over de herkomst van de hazelwormen in de duinen. Deze zijn hier waarschijnlijk rond 1900 door Eli Heimans uitgezet.
Xander heeft voor zijn onderzoek contact gezocht met een Tsjechische onderzoeksgroep, dezelfde groep die enkele jaren geleden de hazelworm opsplitste in drie nieuwe soorten.

Hazelwormonderzoek (Foto: Ilco van Woersem)

(Foto: Ingo Janssen)

Exotische slang doet zijn naam eer aan

Regelmatig ontvangt RAVON meldingen van exotische slangen. Deze meldingen worden opgeslagen in een apart archief en in de NDFF. Dit voorjaar kwam er een melding binnen uit een tuin in Zaanstad: het ging om een slang met een zigzag tekening en de tuineigenaar dacht derhalve direct aan een adder. Nu worden onbekende slangen door leken al snel voor adder uitgemaakt en vaak loopt het zo'n vaart niet. Gelukkig was er een, weliswaar wazige, foto van de onbekende slang en daarop was inderdaad een duidelijke zigzag te zien. De rest van de slang op de foto kwam echter niet overeen met een adder: de slang was slank met een lange staart. Na consultatie van enkele experts konden we deze slang als adderringslang (*Natrix maura*) identificeren. Deze ongevaarlijke neef van de ringslang komt algemeen voor in ZW-Europa en is vaak in of in de directe nabijheid van water te vinden. Opvallend is dat er dit voorjaar al een andere adderringslang in Zaanstad is gevonden, deze is destijds opgehaald door de dierenambulance.

Adderringslang (Foto: Edo Goverse)

Werk in uitvoering; de Zeeuwse Visatlas

Het Zeeuwse Landschap (HZL) houdt zich naast het beheren van natuurgebied ook intensief bezig met natuuronderzoek. De nadruk ligt hierbij vooral op haar eigen terreinen maar voor de ' Fauna Zeelandica reeks' kijkt zij over de gehele provincie. Voor het maken van deze boekenreeks werkt HZL met tal van organisaties samen. HZL, RAVON en Zeeschelp zijn in deze uitgave de initiatiefnemers en diverse overheidsorganisaties, terreinbeheerders, sport- en beroepsvissers, duikers en onderzoeksbureaus leverden nu al een bijdrage aan dit project. Zeeland was de laatste Nederlandse provincie waarvan nog geen visatlas (in voorbereiding) was. Uniek aan de atlas is dat zij naast de zoetwater- ook de zoutwatervissen behandelt. In totaal komen er in provincie meer dan 200 vissoorten voor. Momenteel is de conceptversie van deze atlas als "levende atlas" (http://www.zeeland.vissenatlas.nl/) in te zien. De verspreidingskaarten en de zogenaamde "witte gebieden kaarten" (optelkaart van alle waargenomen vissoorten) worden steeds bijgewerkt en activiteiten en nieuwsberichten worden via deze website gepresenteerd.

Vissen vormden door hun leven onder water tot voor kort een relatief onderbelichte soortgroep met betrekking tot hun voorkomen, natuurwaarde en bescherming. In de afgelopen tien jaar is, onder impuls van de Habitatrichtlijn, de Kaderrichtlijn Water en de Flora- en faunawet, de aandacht voor vissen sterk toegenomen. In dit verband hebben de water- en natuurbeheerders in Zeeland behoefte aan meer kennis over de visfauna. Het maken van een visatlas voor Zeeland is een goede manier om de kennis over de visfauna in Zeeland op een hoger niveau te tillen. Bij het maken van een visatlas worden de databestanden die bij verschillende instanties aanwezig zijn samengevoegd en witte gebieden geïnventariseerd. Het beeld ten aanzien van de verspreiding van vissoorten zal hierdoor veel completer en actueler worden. Beheerders kunnen met de informatie die beschikbaar komt een antwoord krijgen op de vragen die binnen hun beheersgebied spelen. In 2012 hebben meerdere stagiaires, vrijwilligers en medewerkers van de deelnemende organisaties veel nieuwe waarnemingen verzameld. De komende twee jaar zullen er nog meer viswaarnemingen worden verzameld. De voorlopige resultaten zijn in de vorm van de levende digitale atlas in te zien. Begin 2015 zal met het schrijven van de atlas worden gestart.

Wil je meehelpen aan de atlas? Dat kan. Via de website wordt uitgelegd hoe je jouw waarnemingen kan doorgeven. Wil je zelf meehelpen met het veldwerk stuur dan een mailtje naar p.calle@hetzeeuwselandschap.nl

Pepijn Calle

Karper (Foto: Blikonderwater.nl)

De gestreepte ringslang

Natrix natrix persa (Lesbos) (Foto's: Jelger Herder)

De ringslang kent binnen haar gigantische verspreidingsgebied een groot aantal ondersoorten. De huidige indeling in ondersoorten staat al geruime tijd ter discussie en het is wachten op de resultaten uit verschillende onderzoeken die hopelijk een nieuw en goed onderbouwde classificatie van de ringslang opleveren. Volgens de oude indeling leven er alleen al in Europa 13 ondersoorten van de ringslang en komt in Nederland de *Natrix natrix helvetica* voor.

Herkenning

Van meerdere plekken in Nederland is echter ook de gestreepte ringslang (*Natrix natrix persa*) bekend. De gestreepte ringslang is duidelijk herkenbaar aan de twee gele lengtestrepen op de rug. Daarnaast blijven bij deze ondersoort de gele vlekken in de nek en de direct daar achtergelegen zwarte vlekken vaak ver van elkaar verwijderd. Net als de inheemse ringslang heeft de gestreepte ringslang grote vlekken op de flanken.

Verspreiding

De gestreepte ringslang leeft in de (zuidelijke) Balkan, Turkije, Transkaukasië en enkele eilanden in de Adriatische- en Middellandse Zee. In Nederland zijn gestreepte ringslangen bekend van de Brunssummerheide, Gouda, Alphen a/d Rijn en Leiden. Op deze plekken zijn in het verleden dus hoogstwaarschijnlijk uitheemse ringslangen van de ondersoort *persa* uitgezet. Op al deze plekken komen ringslangen voor met kenmerken van beide oudersoorten (*helvetica* en *persa*) die door kruising zijn ontstaan.

Bedreiging

Het gevaar van hybridisatie in Nederland is reëel; de voorheen geïsoleerde populatie bij Brunssum kan in contact komen met de *helevtica's* uit het recent gekoloniseerde Wormdal en zo deze populatie genetisch vervuilen. Van de Zuid-Hollandse populaties van de ringslang is nog niet met zekerheid te zeggen of ze autochtoon dan wel allochtoon zijn, maar gezien de mogelijk overbrugbare afstand tot de ringslangpopulaties in het Hollands-Utrechtse veenweidegebied ligt hier ook het gevaar van genetische vervuiling op de loer.

Ingo Janssen

DNA-barcoding

In schubben & slijm nr 15 riepen wij uw hulp in voor dit project waaraan velen gehoor hebben gegeven. Hieronder geven wij u graag de laatste stand van zaken weer. Voor meer informatie over dit project kijk op www.ravon.nl, http://science.naturalis.nl/research/dna-barcoding of www.barcodeoflife.org

Hoe zat het ook alweer?
Naturalis werkt aan het verkrijgen van 'barcodes' van de gehele Nederlandse flora en fauna. De techniek is in 2003 in Canada 'bedacht' om hele korte DNA-fragmenten (streepjescodes) te gebruiken om soorten te identificeren. Soorten die visueel niet of nauwelijks van elkaar te onderscheiden zijn, kunnen zo op een gemakkelijke en goedkope manier worden herkend. Ook van exemplaren die erg beschadigd zijn, kan de soort met zekerheid worden vastgesteld. Dit heet de 'Barcode of Life'.

Voor het verzamelen van de barcodes van amfibieën, reptielen en vissen heeft Naturalis de hulp van RAVON ingeroepen. In 2012 en in 2013 willen we van alle soorten in Nederland 3 – 5 exemplaren verzamelen, verspreid over het hele land. Dit moeten vers dode, intacte (of in elk geval goed herkenbare) dieren zijn, die zo snel mogelijk worden ingevroren (dus niet bewaard op alcohol!).

Dit kunnen we niet zonder hulp. Wat we vragen is of u, als u in het veld bent en een dood dier ziet, deze wilt meenemen en dit aan ons wilt melden. Het meenemen van inheemse soorten mag niet zomaar. RAVON heeft een ontheffing om dode dieren te mogen transporteren. Als u een dood dier in het veld ziet, dan kunt u ons ter plaatse bellen met uw mobieltje (024 – 7410600). U krijgt dan direct in het veld een SMS met de ontheffing om het dier mee naar huis te mogen nemen. Uw persoonlijke gegevens worden dan door RAVON aan de Dienst Regelingen van het ministerie gestuurd. Als u in het veld naar uw machtiging gevraagd wordt, dan volstaat het laten zien van de gekregen SMS.

We vragen u om een bevestigingsemail te sturen met hierin aangegeven de soort(en) die u heeft gevonden, de coördinaten en de datum van de vondst. Deze mail kan worden gestuurd naar a.spitzen@ravon.nl.

Wat hebben we nog nodig?
Er zijn al ontzettend veel dieren aangeleverd, waarvoor onze grote dank!
Amfibieën: Graag ontvangen we nog 3 exemplaren van: alle soorten groene kikkers, van de boomkikkers, geelbuikvuurpad, rugstreeppad, Alpenwatersalamander, vinpootslamander en kamsalamanders, nog 2 exemplaren van de vroedmeesterpad en nog 1 kleine watersalamander.
Vissen: van alle vissoorten hebben we nog exemplaren nodig, behalve van de rivierprik.
Reptielen: De reptielen gaan ook goed, we hebben zeker voldoende hazelwormen en ringslangen, maar nog 2 gladde slangen nodig, nog 1 adder, nog 1 levendbarende hagedis en nog 1 muurhagedis.

TIP: Neem altijd extra plastic zakjes mee, bijvoorbeeld als je meegaat met een excursie of een wandeling maakt.

Hoe dieren te bewaren?
Belangrijk is dat u het dier, of de dieren zo snel mogelijk invriest. Indien u meer dode dieren tegelijk vindt, zorg dan dat elk exemplaar een eigen label krijgt. Stopt u ook het label in de zak, doe dit dan in een apart plastic zakje zodat het label geen direct contact met het dier heeft. Vermeld op het label:

- Uw naam en email adres
- De datum dat u het dier heeft gevonden
- De naam van de locatie inclusief X Y coördinaten
- De soort en eventueel enkele opmerkingen die relevant zijn

Annemarieke Spitzen

Webapplicatie vroedmeesterpad

Als onderdeel van het onderzoek naar de effecten van chytridiomycose op de vroedmeesterpad, is in samenwerking met Natuurbase een webapplicatie ontwikkeld. Het Prikkebeenfonds, onderdeel van het Prins Bernhard Cultuurfonds, heeft dit mogelijk gemaakt. De webapplicatie is vergelijkbaar met de applicatie die gemaakt is voor adders (zie schubben & slijm nummer 12). Het invoerportaal voor gegevens over de vroedmeesterpad is eind maart 2013 in gebruik genomen. Het invoeren, bewerken en het bekijken van data is nu sterk vereenvoudigd. Voor meer informatie kijk op www.ravon.nl.

Rianne van de Graaf

RAVON website vernieuwd

De afgelopen maanden is heel hard gewerkt aan een nieuwe RAVON website die binnenkort zal worden gelanceerd. De nieuwe layout is fris, overzichtelijk en zeer gebruiksvriendelijk. Naast informatie over RAVON en haar diensten (advies, onderzoek, gegevens, bescherming, educatie & participatie) is er nu ook een Infotheek waar iedereen terecht kan voor informatie over al onze soorten, wetgeving, publicaties & protocollen. Onze actieve achterban kan zijn hart ophalen bij het onderdeel RAVON Actief voor alle activiteiten, veldonderzoek, werkgroepen en provinciale afdelingen. Natuurlijk zullen het forum, de webwinkel, de helpdesk en handige links in de vernieuwde website niet ontbreken.

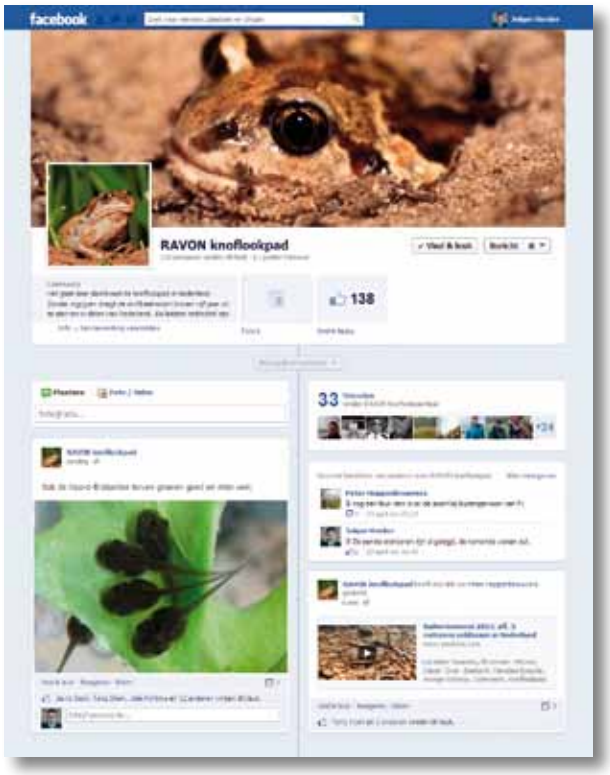
Een geheel nieuw onderdeel in de website is de bibliotheek waarin we (grote delen van) onze huidige RAVON bibliotheek willen ontsluiten voor gebruik door studenten en andere belangstellenden. Dit onderdeel zal in 2013 verder worden ingevuld.

Annemarieke Spitzen & Jelger Herder

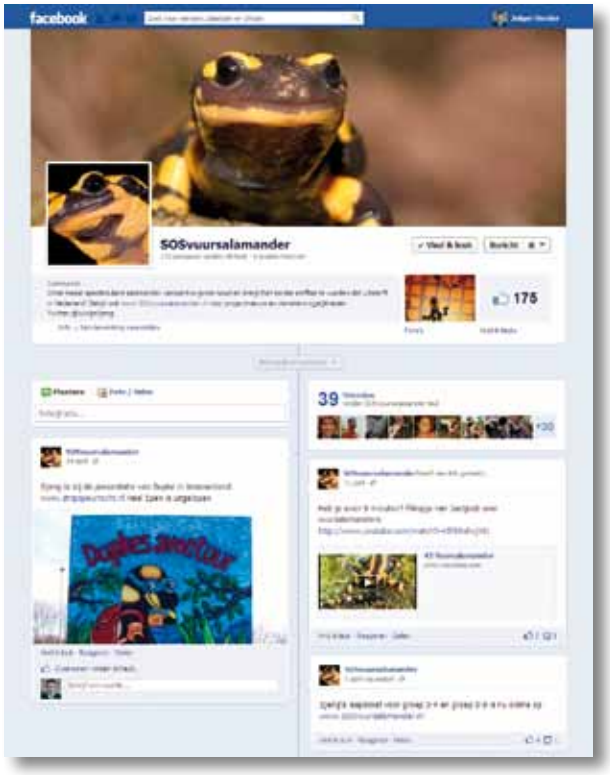
‘Like’ it!

Volg de herintroductie van de knoflookpad en het mysterie rond de vuursalamander op Facebook!

www.facebook.com/RavonKnoflookpad
Meer dan een decennium habitatherstel voor de knoflookpad heeft er niet toe geleid dat de achteruitgang van deze soort in Nederland een halt kon worden toegeroepen. Kleine populaties bleken ook onder zeer geschikte omstandigheden niet meer in staat zelfstandig uit het dal te komen en stierven in een aantal gevallen zelfs uit. Vanuit de Projectgroep Knoflookpad Nederland zijn RAVON en Natura Artis Magistra in opdracht van de Provincie Noord-Brabant in 2012 gestart met de herintroductie en bijplaatsing van de knoflookpad in Noord-Brabant. In samenwerking met Staatsbosbeheer, gemeente Cranendonck, Waterschap Dommel en de gemeente Veghel worden in drie gebieden volgroeide larven van de knoflookpad geherintroduceerd of bijgeplaatst. Vanaf medio april zijn eisnoeren verzameld en naar Natura Artis Magistra overgebracht waar ze zullen worden opgekweekt. Tussen begin en medio juli zullen de larven, deels op de bronlocaties en deels in de nieuwe gebieden, worden losgelaten. Het project is te volgen via ‘RAVON knoflookpad’ op Facebook. Aan de hand van foto’s en teksten kan iedereen een kijkje in de keuken nemen van dit project.

www.facebook.com/SOSvuursalamander
Naast de knoflookpad is ook het reilen en zeilen van de vuursalamander op Facebook te volgen. Onze meest spectaculaire salamander verkeert in grote nood en dreigt het eerste amfibie te worden dat uitsterft in Nederland! RAVON stelt alles in het werk om dat te voorkomen. Onderzoek wordt verricht en acties op touw gezet. Naast de website www.SOSvuursalamander.nl is er sinds enige tijd ook de Facebook pagina SOSvuursalamander. Regelmatig worden acties en gebeurtenissen binnen het beschermingsproject gepost.

Richard Struijk, Wilbert Bosman & Annemarieke Spitzen

2013 Jaar van de vuursalamander

RAVON heeft 2013 uitgeroepen tot het Jaar van de vuursalamander omdat deze prachtige landsalamander op het punt staat in Nederland uit te sterven. Op onze website www.SOSvuursalamander.nl kunt u alle actuele informatie vinden over de actie die september 2012 is gestart.

De afgelopen maanden is het onderzoek naar de achteruitgang en de sterfte van de vuursalamanders voortgezet. In maart is er een expertmeeting geweest met deskundigen van Alterra, Arcadis, Waterschap Roer en Overmaas, Staatsbosbeheer, Universiteit Gent en RAVON. Daaruit kwam naar voren dat het steeds waarschijnlijker is dat er een nog onbekende ziekte rondwaart. Het onderzoek naar dierziekten van de Universiteit Gent & RAVON zal, naar verwachting, binnen enkele maanden meer duidelijkheid verschaffen. Ook wordt de relatie met waterkwaliteit en de aanwezigheid van insecticiden, zoals bijvoorbeeld neonicotinoïden in het water onderzocht. Mogelijk heeft de aanwezigheid van hogere concentraties van deze stoffen in het milieu invloed op de vatbaarheid van de nog onbekende ziekteverwekker.
De vuursalamanders die in quarantaine waren ondergebracht bij de Universiteit van Gent zijn op 4 april jl. verhuisd naar Kasteelpark Born, een dierentuin in Zuid-Limburg (zie foto). Daar worden de dieren verzorgd en wordt het publiek geïnformeerd over het project SOSvuursalamander.

Opvang in dierentuin Born

Omdat we de hulp van het publiek nodig hebben bij de bescherming van onze vuursalamanders, de verzorging van de opgevangen vuursalamanders en het lopende onderzoek zijn er diverse acties geweest. Zo was er op 20 maart jl. een sponsorloop waarbij leerlingen van de OBS Wilp-Achterhoek geld hebben ingezameld voor het project en de adoptie van vuursalamander Sproet. Omdat er veel belangstelling is voor de vuursalamander bij scholen is er ook een lesbrief ontwikkeld voor basisscholen voor groep 1-4 en groep 5-8. Deze zijn te downloaden op www.SOSvuursalamander.nl

Samen met de VVV Zuid-Limburg zijn afspraken gemaakt voor gezamenlijke publiciteit voor het jaar van de vuursalamander en de verdere ontwikkeling van lokaal draagvlak voor het actieplan. Zo was SOSvuursalamander prominent aanwezig op 24 april bij de lancering van een educatieve wandelroute "Dupke in bronnenland", waarbij vuursalamander Dupke de hoofdrol speelt en de bezoeker meeneemt op ontdekkingstocht in het Zuid-Limburgse heuvelland (zie www.stripspeurtocht.nl).

Dupke

Bent u actief op twitter volg dan Sjeng de vuursalamander (@VurigeSjeng) zodat u op de hoogte blijft van alle lopende acties. Ook via de facebook pagina's van RAVON houden wij u op de hoogte (www.facebook.com/RavonNL en www.facebook.com/SOSvuursalamander)

Raymond Creemers & Kris Joosten

Vissenweekend 2013

De datum en locatie van het jaarlijkse Vissenweekend liggen weer vast. Dit jaar verblijven we van vrijdagavond 11 oktober tot en met zondagmiddag 13 oktober aan de voet van de Sallandse Heuvelrug in Overijssel. De focus ligt op uiteenlopende wateren in de stroomgebieden van de Regge en de Vecht, waar we met diverse technieken als schepnet, zegen en zaklamp proberen zo veel mogelijk verschillende vissoorten op te sporen. We verwachten een groot aantal soorten, want de regionale visdiversiteit is hoog. Zo komen er typische beekvissen voor als serpeling, kopvoorn en rivierdonderpad maar ook poldervissen als kleine modderkruiper, kroeskarper en grote modderkruiper. Daarnaast komt de kwabaal in de regio voor. Wie weet krijgen we ook deze zeldzame soort te zien. Lijkt het je leuk om deel te nemen? Kijk dan voor meer informatie en aanmelding op www.ravon.nl (>Activiteiten)

Martijn Schiphouwer

Fototentoonstelling Een blik onder water – door vissenogen bekeken

In Nederland leven de mensen met water. Ze zijn vaak nabij het water te vinden. Vissen, varen, zwemmen; de recreatiemogelijkheden zijn legio. We zijn dus vaak op of aan het water te vinden, maar wat speelt zich eigenlijk onder het wateroppervlak af? Tot eind september kunt u een blik onder water werpen en door vissenogen bekijken wat er onderwater te zien is. U kunt deze unieke fototentoonstelling bekijken in het Nederlands Watermuseum te Arnhem. De expositie is mogelijk gemaakt door het Ministerie van Economische Zaken en maakt onderdeel uit van Groen en Doen. Dit project gelooft in samen werken aan een mooi landschap en daarbij speelt educatie en scholing een grote rol. Meer informatie is te vinden op:
www.watermuseum.nl
www.landschapsbeheer.nl/groen-en-doen

Kris Joosten

(Foto: Tanja Mathijssen)

Activiteitenoverzicht

Datum	Aanvang	Locatie	Titel
13-07-2013	10.00 u	Gelderland	Snorkelexcursie Rhederlaag
27-07-2013	14.00 u	Limburg	Reptielenexcursie Brunssummerheide
03-08-2013	09.00 u	Gelderland	Reptielenexcursie Veluwezoom
17-08-2013	11.00 u	Gelderland	Boomkikkerexcursie rond Zelhem
31-08-2013	09.00 u	Gelderland	Reptielenexcursie Ginkelse Heide
14-09-2013	10.00 u	Gelderland	Donderpaddenexcursie Groote Beek
20 tot 22-09-2013	13.00 u	Noord-Holland	Vis- en vleermuizeninventarisatieweekend Texel

Er zullen de komende maanden weer veel excursies en andere activiteiten gepland worden: kijk voor actuele informatie op de activiteitenpagina op de RAVON website!
Wilt u uw activiteit(en) opnemen in deze nieuwsbrief, geef dit dan door aan de redactie: k.joosten@ravon.nl

Contactpersonen

Regiocoördinatoren en Werkgroepen (gesorteerd op voornaam)

Naam	Regio/werkgroep	Contactgegevens		Projecten MA	MR	VO RA	MV
Annie Zuiderwijk	Duinen Eilanden	a.c.m.zuiderwijk@uva.nl	020 6255103		■		
Antje Ehrenburg	Duinen Waternet	antje.ehrenburg@hccnet.nl	023 5248391		■		
Arnold van Rijsewijk	West-Brabant	a.rijsewijk@ravon.nl	024 7410600		■		
Arthur de Bruin	Vissenwerkgroep Overijssel	a.debruin@ravon.nl	024-7410602				■
Carla van der Maas	Het Gooi	carlavandermaas@live.nl	06 38393861	■			
Conn Barrett	Duinen Zuid Holland	connpbarrett@yahoo.com	071 5790341		■		
Dick van Dorp	Drenthe & Groningen	dvandorp@home.nl	0593 525620		■		
Domin Dalessi	Noordoost-Brabant	d.dalessi@onsbrabantnet.nl	040 2855216		■		
Edo Goverse	Werkgroep Noord-Holland	e.goverse@uva.nl	020-5257331	■		■	■
Fabrice Ottburg	Werkgroep Poldervissen	fabrice.ottburg@wur.nl	06 51527364				■
Gerrit Kolenbrander	Gelderland	g.kolenbrander@versatel.nl	06 42900618	■	■	■	
Gert Jan Blankena	Vissenwerkgroep De Prik	g.blankena@upcmail.nl					■
Jeroen Huisman	Vissenwerkgroep Groningen/Drenthe	jeroenhuisman@hotmail.com					■
Jeroen Reinhold	Flevoland	reinhold@landschapsbeheer.net	0320 294939		■		
John Melis	Friesland	johnmelis@chello.nl	06 46524630	■		■	■
Leon Wieteler	Twente	leonwieteler@chello.nl	0545 473185		■		
Martin Albers	Twente	ravon@concepts.nl	06 38229941	■		■	
Martin Melchers	Omgeving Amsterdam	martmelchers@gmail.com	020 6650925		■		
Marcel Gutter	Utrecht	marcel.gutter@provincie-utrecht.nl	030 2582589		■		
Matthijs de Vos	Gelderse vissers	geldersevissers@gmail.com	06 24495775				■
Michel Kapelle	Noordwest-Brabant	mawkapelle@gmail.com	06 22984575	■			
Paul vd Linden	PWN Noord-Holland	paul.vd.linden@pwn.nl	06 51419637	■	■		
Pedro Janssen	Adderonderzoek NL	pedro@plex.nl	0478 514805			■	
Pepijn Calle	Vissenwerkgroep Zeeland	p.calle@hetzeeuwselandschap.nl	0113-569110				■
Richard Struijk	Visatlas Zuid-Holland	r.struijk@ravon.nl	024 7410607				■
Ruud Luntz	Duin en Kruidberg	r.luntz@natuurmonumenten.nl	06 54295218		■		
Sander Hunink	Noordoost-Brabant	s_hunink@hotmail.com	06 18370282			■	■
Stephan Huijgens	Limburg	danzigiv@gmail.com	06 53325705	■		■	
Teddy Dolstra	Friesland	teddydolstra@hetnet.nl	06 21686354				■
Ton Lenders	Limburg	tlenders@home.nl	0475 537045		■		
Wim Andela	Friesland	w.andela1@kpnplanet.nl	058 2882693		■		
Wim vd Heuvel	Noordoost-Brabant	wam.heuvel@home.nl	06 14425177	■		■	
Wim de Wild	Utrecht	wim.de.wild@ziggo.nl	030 6963771	■			

MA = Meetnet Amfibieën
MR = Meetnet Reptielen
VO RA = Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën
MV = Meetnet Beek- en Poldervissen

Fête de la Nature in Nederland

Nederland krijgt er in mei 2014 een nieuw landelijk natuurfestival bij. Duizenden mensen in heel Nederland worden door Fête de la Nature uitgenodigd om buiten natuur te beleven, van wilde natuur tot een stadspark. Fête de la Nature brengt leuke activiteiten die al in de natuur plaatsvinden, samen onder een herkenbare paraplu. Het festival biedt een breed scala aan evenementen op een groot aantal locaties door het land. Daar ontmoeten natuur, sport en ontspanning, kunst, eten en drinken, en gezondheid elkaar in verrassende combinaties.

Waarom Fête de la Nature?

Het doel van Fête de la Nature is mensen een mooie ervaring in de natuur bezorgen. Op deze manier komen mensen niet alleen met natuur in contact, maar ook met elkaar. Natuur is daarbij een breed begrip. Het kan een natuurgebied zijn, maar ook een mooi landschap, een boerderij, een park of een groenstrook.
Fête de la Nature laat iedereen op zijn eigen manier genieten van de natuur. Jongeren en ouderen, met welke culturele achtergrond dan ook, van plattelanders tot stadsbewoners.

Naar Frans voorbeeld

In Frankrijk is Fête de la Nature al jaren een bekend fenomeen. Het derde weekend van mei gaat iedereen naar buiten, naar Fête de la Nature om de hoek of verder weg. Het evenement, te vergelijken met de Nederlandse Open Monumentendagen, trekt jaarlijks 1,4 miljoen deelnemers in Frankrijk. Fête de la Nature in Nederland wordt nu al ondersteund door veel personen en organisaties. Rob van Westrienen, directeur RAVON en Zoogdiervereniging, is voorzitter van het bestuur.

Lancering in 2013

Zaterdag 25 mei 2013 is Fête de la Nature gelanceerd in Nederland met een eenmalig evenement in stadsoase Roest in Amsterdam. Vertegenwoordigers van de natuurwereld, cultuursector, sport, bedrijfsleven, recreatie en gezondheidszorg denken samen met Prinses Irene op creatieve wijze mee over de invulling van Fête de la Nature in 2014. Ter inspiratie van de genodigden en voor de andere bezoekers waren er op deze dag vele doe- en proefactiviteiten van onder andere de Stadsboeren, I Love Beeing (zie foto), Moody Doodle, Naturalis en RAVON. Dankzij Cirque Excentrique werd de dag afgesloten met een prachtig feest.

Meedoen in 2014?

Doe mee met de eerste editie van Fête de la Nature in Nederland. Het festival nodigt iedereen uit om activiteiten in de natuur te bedenken en te organiseren. Deze zomer lanceren we een website waarop iedereen zijn activiteit kan aanmelden, en waarop iedereen andere mensen kan zoeken om dit samen te organiseren.

Meer lezen en meedoen? Kijk op: **www.fetedelanature.nl.**

